

Det gælder den majs ris og hirse der endnu
skånes af stormfloder ildstorme stråler.
Lys tændes i lerhytterne og horizonterne
glimter som af kornmod. For sent! Huden
falder af kødet, kødet af knoglerne!

Se:

polerne syder, vandet brænder af tørst!
Havternen flyver hid og did i stedet for syd-
på!

Forvrænget når hjernens ordrer organerne,
sprogcentret er angrebet, den genetiske
kode

ligger i laser:

de drægtige dyr på bjergtoppen
skal aldrig føde lam føl kid eller killinger
men forsteninger blodklumper og PVC.
Skrigende, med flager af sort og rødt
raver kloden forrådt gennem rummet.

Ivan Malinowski.

(Digtsamlingen
Hvad nu!, Borgen 1983)

Introduktion

Som titlen og forsidebilledet vist giver indtryk af, er dette nummers tema af en art, som i forhold til den traditionelle juridiske forestillingsverden må forekomme aparte. Hvad har atomvåben med ret at gøre? Og hvilken adkomst har jurister til at beskæftige sig med dette emne?

Det kan da også indledningsvis slås fast, at atomvåbenproblematikken er politisk i dette begrebs bredeste betydning. Medens spørgsmålet traditionelt behandles som om våbneens eksistens og fremtrædelsesform er sagens egentlige genstand, forholder det sig – som påpeget i indledningen af *Jan Øberg* – omvendt. Oprustningen og især dens form er således resultat af og symptom på dybtliggende samfundsmæssige kræfter af social, kulturel, økonomisk og psykologisk karakter. Det militære og civile samfund er to sider af samme sag, eller lidt mere kontant udtrykt den militære struktur, som denne bl.a. afspejler sig i oprustningen er udtryk for det civile samfunds militarisering.

Denne sammenhæng er igen forbundet med det forhold, at samfundets økonomiske grundlov er ekspansion, udtrykt i højteknologi, centralisering, rovdrift på naturen i almindelighed og den tredje verden i særdeleshed etc.

Midlet herimod må naturligvis som Jan Øberg afslutningsvis påpeger – række ligeså dybt som problemet er rodfæstet. Arbejdet for virkelig fred kan således ikke begrænses til rustningskontrol, men må herudover sigte imod dybtgående forandringer af den civile orden på såvel nationalt som globalt plan.

Det anførte synes blot at understrege spørgsmålet om adkomsten for jurister til at beskæftige sig med et så politisk emne. Som et svar herpå kan for det første anføres, at spørgsmålet dækker over nogle forestillinger om formålet med og virkningen af tematisk opdeling i fagligt afgrænsede kategorier. Ved hjælp heraf opstilles kompetencemodeller til afgørelse af, hvem der har adkomst til at beskæftige sig med eller have en opfattelse af hvilke emner. Sådanne kompetencemodeller danner i det politiske liv grundlag for en omsiggribende specialistfetisisme, hvis normative budskab er ganske klart: Spørgsmål som involverer særlig sagkundskab bør overlades til specialister: miljøspørgsmål til miljøspecialister, atomkraftspørgsmål til atomspecialister, spørgsmål om sundhed til lægerne, økonomiske spørgsmål til økonomerne, militære spørgsmål til de militært sagkyndige etc. Denne kompe-

tencestruktur fuldkommengøres med en toneangivende folketingspolitikkers udtalelse om, at han som politiker er sagkyndig i politiske spørgsmål.

Det er naturligvis ikke vanskeligt at få øje på denne ideologis egentlige pointe: Afdemokratisering af beslutningsprocessen. Da imidlertid demokratiets overlevelse og udvikling som grundlæggende forudsætning tværtimod har, at alle samfundsmedlemmer opfatter engagement i alle samfundsmæssige forhold som såvel en ret og pligt – i forhold til hvilken sagkundskaben er at betragte som et teknisk redskab – er der vist givet svar på det rejste spørgsmål. Dette svar understreges naturligvis af emnets samfundsmæssige betydning. Som *Jens Evensen* udtrykker det: »Vi har ikke bare ret men pligt til at spørge os selv, hvordan vi kan stoppe dette vanvid«.

I snæver sammenhæng med det anførte skal endelig peges på det sædvanligvis fremførte argument om risikoen for at gavne fjenden, hvis borgerne i et åbent demokratisk samfund udviser kritisk interesse for den førte rustnings- og militærpolitik, når modpartens politiske system ikke giver mulighed for et tilsvarende internt pres på egne institutioner/beslutningstagere. Selvom en sådan risiko naturligvis ikke ganske kan afvises, må den i argumentet indbyggede modsigelse dog blive afgørende for svaret. Det vestlige forsvars genstand er jo netop den vestlige egenart, dvs. det vestlige demokrati etc. At ophæve eller tilsidesætte dette demokrati i forhold til de for menneskeheden og dette systems overlevelse mest fundamentale spørgsmål forekommer paradoksalt.

Det er på denne baggrund man skal forstå de 415 juristers henvendelse til regeringen mod opstillingen af krydsermissiler og Pershing II raketter i Europa, jfr. *Preben Stuer Lauridsens* redegørelse herfor. Denne henvendelse – i hvilken en større kreds af jurister for første gang tager til orde i den storpolitiske debat advarer generelt mod yderligere atomoprustning i såvel vest som øst. Når henvendelsen herudover specielt sigter mod atomoprustningen i Vesteuropa beror det hverken på undervurdering eller accept af oprustningen i øst, men på en opfattelse af netop raketopstillingens ganske særligt farlige karakter og overflødighed, samt naturligvis på det forhold, at man som borger i et demokratisk samfund først og fremmest er forpligtet til og har mulighed for at øve indflydelse gennem egne institutioner på disse institutioners del af ansvaret for et katastrofalt udviklingsforløb.

Endelig skal som svar på de indledningsvis stillede spørgsmål anføres, at jurister faktisk – blandt mange andre – er fagfolk på dette område. Atomvåben er nemlig undergivet retlig regulering. Og selvom – som det anføres af *Ib Dalgas Rasmussen* – denne regulering såvel i henseende til metodens som retskildegrundlagets karakter er atypisk i forhold til den jura de fleste jurister arbejder med til daglig, så er det dog muligt som det også påvises af såvel *Jens Evensen* som *Ole Krarup* på grundlag af sædvanlig juridisk metode at fastslå

atomvåben som folkeretsstridig. Atomvåben er med *Jens Evensens* ord »en total forbrydelse mod hele menneskeheden og mod vor klode«. Denne retsopfattelse deles da også – som påpeget af *Ole Krarup* – af de fleste fremtrædende folkeretseksperter. Problemet er blot, at virkeligheden – som den kommer til udtryk i atommagternes strategier, planlægning samt politiske tilkendegivelser – ikke harmonerer med dette resultat. Eller rettere der kalkuleres åbenbart med forbrydelsen som politisk/militært middel.

Spørgsmålet bliver herefter, om den manglende overensstemmelse mellem ret og virkelighed skal få til konsekvens, at retten opgives. Imod et sådant resultat – som i forhold til traditionelle (national)retlige spørgsmål ville være mest nærliggende – taler allerede det forhold, at der eksisterer et kompliceret samspil mellem autoritativ retsopfattelse og den almindelige udbredte retsfølelse, uden hvilken en væsentlig del af grundlaget for politisk effektiv opinion ville falde bort.

Som et konstruktivt mellemfolkeligt initiativ af retlig karakter præsenterer *Jens Evensen* et forslag til traktat om et atomvåbenfrit Norden. *Jens Evensen* gør opmærksom på, at Norden ikke i forhold til en sådan traktat – som er bindende i såvel krigs- som fredstid – er atomvåbenfrit. De eksisterende faktiske begrænsninger i henseende til placering af atomvåben i Norden er således selvpålagte og begrænset til fredstid. En atomvåbenfri zone i Norden er tænkt som et skridt på vejen til et helt eller delvist atomvåbenfrit Europa. Traktatudkastet redegør for problemer vedrørende afgrænsning af territorium og national autonomi i forhold til den ny våbentechnologi. Afslutningsvis skitseres forslag til organisation, sammensætning og beføjelser i forbindelse med opbygningen af et kontrolsystem til sikring af traktatens overholdelse.

Herefter behandler *Henrik Zahle* det internretlige spørgsmål om graden og arten af dansk autonomi i henseende til eventuel indsats af dansk militær, herunder anvendelse af atomvåben fra dansk territorium, som dette spørgsmål lader sig belyse på grundlag af forholdet mellem forfatningens regler og Danmarks medlemskab af NATO. Med udgangspunkt i grundloven konstateres det indledningsvis, at kompetence til at træffe beslutning om anvendelse af væbnet magt i forsvarsøjemed ligger hos regeringen under kontrol af folketinget. Denne i og for sig meget klare regel kompliceres og modificeres imidlertid af Danmarks forpligtelser som medlem af NATO. NATO's kommandosystem indeholder en betinget overførelse af nationale beføjelser til international myndighed af supranational karakter. De forfatningsretlige betæneligheder som må være forbundet med, at Danmarks militær således er integreret i et supranationalt system understreges af det forhold, at dette system såvel formelt som faktisk er underlagt et enkelt lands (USA's) afgørende indflydelse. Over for dette står, at det i medfør af grundlovens § 20 er

et almindeligt krav, at de internationale myndigheder, der udøver supranationale beføjelser, er uafhængige af de enkelte medlemsstater.

Problemstillingen sættes på spidsen når *Henrik Zahle* i den følgende artikel kan konkludere, at »den yderste beslutning« om anvendelse af atomvåben i sidste instans ligger hos USA's præsident. Dette gælder vel at mærke også atombevæbnede amerikanske styrker, som er overført til NATO-kommando. Det betyder, at den amerikanske præsident kan beordre amerikanske styrkers anvendelse af atomvåben – eksempelvis fra dansk territorium – selvom kommandoen over disse styrker er overført til SACEUR, gennem hvilket bl.a. dansk indflydelse på NATO-beslutninger forudsættes kanaliseret.

I snæver forbindelse hermed rejser *Frederik Harhoff* spørgsmålet om Grønlands indflydelse på den sikkerhedspolitik, som landsdelen – via Danmarks medlemskab af NATO – er en vigtig bestanddel af. Spørgsmålet herom skal ses på baggrund af det forhold, at Grønland og det nordarktiske område i det hele taget må antages at være et direkte krigsmål i en stormagtskonflikt, og at konsekvensen af atomsprængninger i dette klimatiske meget sårbare område vil være de værst tænkelige.

Artiklens hovedsynspunkt er, at Hjemmestyret bør sikres en langt større indflydelse på udformningen af den arktiske sikkerhedspolitik end det har i dag.

Efter en gennemgang af reglerne vedrørende kompetencen i udenrigs- og forsvarspolitiske anliggende fastslås, at beslutning om overførsel af dansk forsvarskommando i Grønland til NATO næppe kan tænkes forelagt hjemmestyret/landstinget *forudgående*. Forsåvidt angår de amerikanske baser på Grønland og de funktioner der varetages fra disses allerede eksisterende anlæg, er der tale om rigsanliggender, som formelt set er hjemmestyret uvedkommende. Kun forsåvidt angår spørgsmålet om inddragelse af nye arealer til baseformål eksisterer reel medindflydelse for hjemmestyret.

Frederik Harhoff diskuterer herefter mulighederne for i det lange løb at få den grønlandske befolknings accept af den eksisterende kompetencefordeling og dermed i sidste instans for Grønlands fortsatte medlemskab af NATO og rigsfællesskabet.

Som en sidste variant af autonomispørgsmålet påpeger *Henrik Bang* og *Hanne Petersen*, hvorledes EF-samarbejdet – på trods af traktaten herom – i stigende grad forbereder og praktiserer integration af udenrigs-, forsvars- og rustningspolitik. Det anføres, at omend denne udvikling må betragtes som en logisk følge af det økonomiske samarbejde herunder industri- og forskningspolitik, så må sådanne tiltag dog konstateres at ligge uden for fællesskabets formelt retlige grundlag, og de politiske forudsætninger som lå til grund for Danmarks indmeldelse i fællesskabet. Dette forhold bliver imid-

lertid ikke afgørende for denne udviklings faktiske gennemslag, men derimod nok for valget af det retlige grundlag, der skal fungere som legitimation for resultatet.

Temaredaetør for dette nummer *Steen Rønsholdt*.